

1.

Prześladowcze wizje

*„Trzeba, aby uczeń mądrości miał wielkie
i waleczne serce. Bagaż jest ciężki, a droga
długa”.*

Konfucjusz

Świt 17 grudnia 1933 roku... Tego poranka większość mieszkańców Lhasy zauważyła coś szczególnie niepokojącego w mieście. Najpierw te niekończące się pochody między Potalą¹ a świątynią Neczung, siedzibą państwowej wyroczni, nazywanej również *Kutenla*². Nieco później można było zobaczyć członków tybetańskiego rządu spieszących w kierunku pałacu. Podobnie zachowywali się członkowie *kaszagu* – gabinetu składającego się z jednego mnicha i trzech osób świeckich. Wydarzenia te poprzedziło szereg złowróżbnych zjawisk: o świcie niebo było wyjątkowo ciemne od deszczowych chmur, z których co jakiś czas spadały na pałac błyskawice.

¹ Potala jest słynnym pałacem, który góruje nad Lhasą, do roku 1959 był on rezydencją zimową Dalajlamów. Jego biała część została zbudowana w czasie panowania V Dalajlamy zwanego „Wielkim Piątym” (1617–1682). Część czerwona została dołączona do głównej bryły w roku 1690 przez regenta Sangdzie Gjatso (1653–1705). W Potali spoczywają prochy V Dalajlamy i jego następców, z wyjątkiem VI Dalajlamy. Namgjal, szkoła ufundowana w klasztorze Drepung w roku 1574 przez III Dalajlamę, została przeniesiona do Potali w roku 1649, podobnie jak wszystkie departamenty administracyjne.

² *Kuten* dosłownie oznacza „powłokę fizyczną”, *la* jest natomiast oznaczniem szacunku dodawanym przy końcu imienia lub nazwiska. Świadomość Neczung po raz pierwszy wniknęła do ludzkiego ciała w roku 1544: w ten sposób Drag Trang-goła Lobsang Palden stał się pierwszym Neczung Kutenlą.

Biografia Dalajlamy

ce i tępe grzmoty, niezapowiadające nic dobrego. I wreszcie pogłoski, które już od wielu tygodni krążyły z dzielnicy do dzielnicy, ze świątyni do świątyni, z ulicy na ulicę, z domu do domu – wszystkie pełne obrazów cierpienia i śmierci.

Tybetańczycy tradycyjnie są ludźmi przesądnymi: niezwykle stary tekst zatytułowany „Lustro Przepowiedni” zaszczerpił w nich niezliczone wierzenia, zaczerpnięte z tradycji *bönpo*, religii *bön*³, uznawanej za pierwotną religię Tybetańczyków.

Tak więc wszędzie w Lhasie ludzie patrzą w niebo, szukają odpowiedzi w chmurach, nasłuchują szczekających psów, zadają sobie pytania, wątpią. Czekają również na cud, zawsze prawdopodobny...

Od świtu, w małych grupach, każdy komentuje i zastanawia się nad snem, który przyśnił mu się tej nocy, wizją, którą miał: jeden ujeżdżał kota, inny małpę, jeszcze inny tygrysa... Niektórzy nie są w stanie ukryć niepokoju: oni dojeżdżali trupa... z przerażeniem w oczach chodzą po ulicach od jednej grupy sąsiadów do innej. To, co słyszą, wcale ich nie uspokaja.

Załamani, wszyscy ci ludzie zwracają się ku najbardziej szacownej ze świątyń – Dzokhang, która pęka w szwach. Mnisi wyjaśniają, że znaki te zwiastują nadchodzącą śmierć.

Przed południem wszystkie psy w mieście zaczynają przeraźliwie szczekać, zaś sześć szczeknięć to kolejny zły znak.

Znak śmierci!

³ Nazwa ta pochodzi podobno od zdeformowanej transkrypcji terminu *Bod*, oznaczającego Tybet. *Bönpowie* byli pierwszymi jego rdzennymi mieszkańcami, a według podań ich król zstąpił na ziemię bezpośrednio z nieba. Narodziny Böntön Szenraba, historycznego założyciela religii *bön*, zostały ustalone na rok 1063 przed Chrystusem: posiadał on atrybuty identyczne jak te, którymi obdarzony był Budda Siakjamuni i Padmasambhawa. Siakjamuni, historyczny Budda, urodzony w roku 558 przed Chrystusem, jest czwartym historycznym buddą tej ery. Według Dharmy, tak jak jest ona praktykowana po dzień dzisiejszy, jego manifestacja nie sprowadzała się do życia ludzkiego. Mówi się również o tym, że pracował on dla dobra wszystkich istot przez wieki, w ten sposób gromadząc wielką mądrość i szereg zasług; właśnie wówczas urodził się jako Budda Siakjamuni... Inicjator buddyzmu w Tybecie w VII wieku, Padmasambhawa – nazywany przez Tybetańczyków Guru Rinpocze – urodził się w krainie Oddijana leżącej na północ od Indii. Podróże zaprowadziły go w Himalaje, do Kaszmiru, Ladakh, Sikkimu i Bhutanu. Dla mieszkańców „Dachu Świata” jest on doskonałym krzewicielem nauk Buddy.

Prześladowcze wizje

Należy spodziewać się najgorszego, zwłaszcza że oto stado kruków przeleciało nad Potalą, a na jej dachu przysiadły białe wrony.

Kolejny znak śmierci!

Mieszkańcy Lhasy przypominają sobie wówczas, że pierwszego dnia *losar*, pierwszego dnia kalendarza tybetańskiego⁴, spadło wyjątkowo dużo śniegu: niezawodnie zapowiedź nieszczęśliwego roku. W tym roku plony były również wyjątkowo złe...

Oto inna informacja przyniesiona przez mnicha od samego Dalajłamy: od wielu dni psy *Kunduna* – „Obecności”, jak nazywają swego władcę Tybetańczycy – są smutne... A więc to Kundun niedługo umrze!

Smutek, niepokój, strach.

Ludzie wracają do domów, aby się modlić. Inni postanawiają chodzić wokół *barkhor* – miejsca, które otacza Dżokhang – zgodnie z ruchem wskazówek zegara, równocześnie intonując monotonnym głosem modlitwę i przesuwając jednocześnie koraliki *mali* – buddyjskiego różańca.

Recytują mantrę⁵ Czenreziga, bodhisattwy⁶ współczucia, opiekuna Tybetu, którego emanacją jest Jego Świątobliwość Dalajlama.

O godzinie 10 członkowie rządu proszą o spotkanie z *Kundunem*, otrzymują jednak kategoryczną odmowę. W obecności Dalajłamy przeby-

⁴ Każdy rok w kalendarzu tybetańskim nosi nazwę zwierzęcia – myszy, świni, koguta, małpy, barana, konia, węża, smoka, zająca, tygrysa i wołu. Każdemu z nich przypisany jest jeden z pięciu żywiołów: woda, ogień, ziemia, drzewo, żelazo. Rok tybetański złożony jest z 12 miesięcy księżycowych. Miesiąc księżycowy rozpoczyna się pierwszego dnia po nowiu, kończy się wraz z pełnią księżyca: średnio trwa 29,5 dni słonecznych. Rok zamyka się zatem w 354 dniach słonecznych w odróżnieniu do naszych 365,25 dni. Aby uniknąć zbyt dużego przesunięcia między rokiem słonecznym a księżycowym, tybetańscy astrologowie dodają tzw. dni bez daty, które przypadają co roku w różnych terminach.

⁵ Rytualna formuła stosowana zarówno w hinduizmie, jak i buddyzmie, jako pomoc w medytacji. *Om Mani Padme Hum* jest najsłynniejszą mantrą Tybetu. Według nauczania sześć sylab zawartych w tej mantrze prowadzi do oczyszczenia z sześciu emocji: pychy, zazdrości, pożądania, ignorancji, chciwości i złości, które są źródłem sześciu królestw *samsary*, niekończących się i następujących po sobie egzystencji. *Samsara* składa się z sześciu światów: istoty piekielne, umysły chciwe i zwierzęta należą do tzw. niższych światów, zaś ludzie, pół-bogowie i bogowie, jak twierdzą Tybetańczycy, mają lepszą egzystencję. Jedynie odrodzenie w świecie ludzkim pozwala na wyzwolenie z okowów *samary*.

⁶ Istota, która w pełni rozwinęła przebudzony umysł i która pragnie być źródłem pomyślności i szczęścia dla wszystkich istot.

Biografia Dalajlamy

wają jedynie trzy osoby: Kunpela, uważany za faworyta Jego Świątobliwości, stary *ganden tripa*⁷ Dziampa Czödrak i Kutenla, człowiek pełniący funkcję Wyroczni Państwa, który właśnie wszedł w kolejny trans: tutaj, jak i w całym Tybecie, wyrocznią nazywany jest umysł, który przenika osobę, pomagając jej stać się medium między królestwem tego, co fizyczne, a światem duchowym.

W trakcie pierwszego transu Kutenla mamrocze ledwo słyszalne dźwięki i wykrzykuje słowa, które jedynie Dalajlama i *ganden tripa* są w stanie zrozumieć: *Kundun* powinien wziąć lekarstwo medyków tybetańskich o nazwie *Czamjon Pało Czudun*, czyli „Siedemnastu Bohaterów Przewyciężających Zimno”.

Kutenla wysypuje do miski władcy proszek i zalewa go wrzątkiem⁸. Nakazuje mu wypicie specyfiku, gdy tymczasem *ganden tripa* i Kunpela przekazują ofiarę bóstwom⁹.

Ale Thubten Gjatso nie czuje się najlepiej.

Około południa zapada w głęboką śpiączkę, przerywaną majakami.

Wyrocznia z Neczung zatapia się teraz w innego rodzaju transie. Stary *ganden tripa* zbliża swoją twarz do twarzy swojego władcy i błaga go, aby został jeszcze z nimi: jego naród potrzebuje jego Obecności jak nigdy...

Na chwilę Thubten Gjatso otwiera oczy i patrząc na trzech mężczyzn stojących przy nim, rozpoznaje ich, jego umysł pozostał nadal całkiem jasny: zauważa nieobecność szambelana i ministrów rządu. Przez tę chwilę jego oczy świdrują całą trójkę. Nie odpowiadając jednak na ich błaganie, po raz kolejny zatapia się w nieświadomości.

⁷ Tytuł noszony przez szefa linii gelugpa; *ganden* jest nazwą klasztoru, *tri* oznacza „tron”, *pa* jest partykułą. Dosłownie: „ten, który zasiada na tronie w Ganden”.

⁸ Wrzątek jest w medycynie tybetańskiej podstawowym specyfikiem stosowanym przy leczeniu problemów trawiennych. Woda powinna wrzeć co najmniej 20 minut, ale lekarze tybetańscy mogą zalecić dużo dłuższy czas wrzenia, tak aby doprowadzić do powstania płynnej oczyszczonej esencji.

⁹ W Tybecie używa się precyzyjnego terminu *jidam* (*ji* – „umysł”, *dam* – „związek”), który oznacza związek umysłu człowieka z jego oświeconą naturą buddy. *Jidamy* są doskonałymi manifestacjami umysłu buddy, który jest ostateczną, wszechprzenikającą naturą wszystkich istot. Zatem według najgłębszych wyjaśnień buddyjskich mistrzów owe bóstwa nie są istotami zewnętrznymi w stosunku do człowieka, lecz wyrazem takich oświeconych właściwości, jak m.in.: mądrość, współczucie, nieustraszeność, szczodrość, radość itp. To bogactwo aspektów oświeconego umysłu tłumaczy także różnorodność owych „oświeconych bóstw” – *jidamów* – spotykanych w buddyzmie tantrycznym – przyp. red.

Prześladowcze wizje

O 18.30 trzynasty Dalajlama Thubten Gjatso postanawia opuścić swoją ludzką powłokę: ma wówczas 58 lat.

Wiadomość o śmierci tybetańskiego władcy rozprzestrzenia się natychmiast w całej stolicy. Jako pierwsi przekazują ją mnisi z Namgjal, wygrywając na bębnach na dachu Potali żałobne pieśni.

W tym czasie inni mnisi zapalają wokół i na dachu pałacu tysiące lampek, tak jak nakazuje obyczaj obowiązujący w chwili śmierci, a także w dniu rocznicy śmierci władcy.

Gdy tylko wiadomość dociera do mieszkańców Lhasy, większość z nich wychodzi na ulicę i przyłącza się do powszechnego żałobnego śpiewu.

Odejście Dalajlamy dotyka bowiem każdego z nich osobiście.

Porażeni cierpieniem, zaprzestają tańców i śpiewów, przestają grać na instrumentach, zdejmują kolorowe ubrania i zamieniają je na ciemne, zdejmują biżuterię i kolczyki, które są powodem do dumy, wszędzie w oknach zaciągane są zasłony, zostają zdjęte flagi modlitewne...

Tybet pogrąża się w żałobie, która trwać będzie 49 dni. Ale mimo że Tybetańczycy zamkną się w swoich domach lub w świątyniach, każdy z nich już pielęgnuje w sobie sekretną nadzieję, że Dalajlama niebawem powróci...

Wszyscy zadają więc pytania bóstwom, nadal badawczo spoglądają w niebo pełne gęstych chmur, rozświetlane regularnie piorunami...

Każdy wypatruje najmniejszego znaku zapowiadającego przyszłe odrodzenie: dla buddystów odrodzenie jest ściśle związane z prawem *karmy*, które rządzi wszystkimi naszymi czynami i ich konsekwencjami. Dotyczy ono wszystkich czujących istot: owadów, zwierząt, roślin i istot ludzkich¹⁰.

Odrodzenie zwykłych lamów – buddyjskich mistrzów w Tybecie – najmniej ważne spośród odrodzeń, jest uznawane dzięki zwykłemu oświad-

¹⁰ W buddyzmie *karma* nie oznacza ślepego losu czy też niezmiennego przeznaczenia, jak ma to miejsce w większości hinduistycznych szkół filozoficznych. Termin ten oznacza prawo przyczyny i skutku, a zależnie od kontekstu również zespół nagromadzonych w umyśle pozytywnych bądź negatywnych wrażeń, które warunkują aktualny sposób przeżywania zjawisk. *Karma* nie jest ścisłym determinizmem, w którym nie ma miejsca na wolną wolę. W kontekście prawa przyczyny i skutku można powiedzieć, że

Biografia Dalajlamy

czeniu rodziców. Jeśli chodzi o uznanie inkarnacji duchowego autorytetu którejś ze szkół albo wyjątkowo ważnego zwierzchnika klasztoru, niezbędne jest przedsięwzięcie skomplikowanej procedury, w której dużą rolę odgrywają analiza snów, konsultacje z wyrocznią i w końcu ostateczny wybór kandydata, który podczas sprawdzianu musi wybrać spośród wielu podobnych przedmiotów te, które należały do jego poprzedniej inkarnacji¹¹.

Życie władcy było zatem ściśle powiązane z prawem *karmy* oraz z poprzednimi wcieleniami jego i jego rodziców.

W Potali tymczasem zaczęto już prace nad grobowcem dla XIII Dalajlamy. Thubten Gjatso będzie spoczywał obok Wielkiego Piątego¹² Dalajla-

egoistyczne działania i emocje utwierdzają nas w fałszywej wizji świata, w której przywiązanie do siebie odgrywa centralną rolę, natomiast czyny i emocje przepełnione altruizmem polegają na przekraczaniu tego ograniczenia, a tym samym rozpuszczają błędny pogląd i prowadzą do ostatecznego wyzwolenia z jego więzów. Więcej wyjaśnień na temat prawa *karmy* można znaleźć w książce *Nieskończoność w jednej dłoni*, Matthieu Ricard & Trinh Xuan Thuan, Wydawnictwo KOS, Katowice 2004 – przyp. red.

¹¹ Nauki o odradzaniu się (skr. *punarbhava*) istot w różnych formach Budda Siakjamuni zawarł już w podstawowej dla buddyzmu Doktrynie Współzależnego Powstawania (skr. *pratitya-samutpada*), gdzie wspomina się o sześciu sferach egzystencji, w których odradzają się czujące istoty – przyp. red.

Dla Buddy nie istnieje żadne „ja”, które przechodzi z egzystencji do egzystencji, lecz raczej „energia świadomości”, która sprawia, że jedno życie wynika z poprzedniego. Osoba, która jest w stanie panować nad swoją świadomością, jest w stanie w chwili śmierci i następujących po niej etapach przejściowych, zwanych *bardo*, reinkarnować się w rodzinie, którą sama wybierze. Takie osoby są nazywane po tybetańsku *tulku* i za życia składają ślubowanie bodhisattwy (decydują, że w trakcie wszystkich przyszłych egzystencji będą pomagać innym istotom w dotarciu do wyzwolenia), same wyrzekając się własnego wyzwolenia z cyklu reinkarnacji. *Tulku* często ma identyczne cechy fizyczne jak jego poprzednia inkarnacja. I Karmapa Dysum Czienpa (1110–1193) przepowiedział, że po swej śmierci wcieli się w konkretnym dziecku i pozostawił po swej śmierci list ze szczegółowymi wskazówkami umożliwiającymi jego odnalezienie. W ten sposób od wieków poszukuje się w Tybecie *tulku* zmarłych ważnych duchownych, aby zajęli oni miejsce po zmarłym.

¹² V Dalajlama Lobsang Gjatso (1617–1682) sporządził zapisy konstytucyjne, które obowiązywały w Tybecie do roku 1959. Zorganizował również hierarchię świecką i duchową, wprowadził instytucję Panczenlamy. To tylko część reform, jakie po sobie pozostawił, i dzięki którym nazywany jest w Tybecie „Wielkim Piątym Dalajlamą”.

Prześladowne wizje

my, który był inicjatorem zbudowania pałacu, oraz obok wszystkich pozostałych Dalajlamów z wyjątkiem szóstego¹³, który zginął w wieku 24 lat nad brzegami niewielkiego jeziora Gunganor, niedaleko Kokonor¹⁴.

W pokoju nieboszczyka jego ciało zostało zabalsamowane za pomocą aromatycznych i balsamicznych substancji oraz soli.

Ubrany w szatę ceremonialną Thubten Gjatso zostaje następnie przeniesiony do Norbulingki¹⁵ i usadowiony na tronie *Sengtri*, Tronie Lwa¹⁶, w pozycji medytacyjnej ze skrzyżowanymi nogami.

Wewnątrz świątyni mnisi przygotowują ceremonię pogrzebową: zapalają lampki maślane i pogrążeni w kontemplacji korzystają z możliwości kilkugodzinnej modlitwy w obecności ciała ich duchowego mistrza.

Każdy z obecnych mógł wówczas zauważyć, że głowa zmarłego była skierowana na południe.

W drzwiach sali jeden z lamów patrzy na kapiące krople deszczu.

Czy to one wywołują dreszcz w jego ciele, czy też sprawia to obecność zmarłego?

Człowiek ten odwraca się w kierunku ciała Dalajlamy, drży coraz bardziej: jest na skraju utraty przytomności.

Dwóch mnichów rzuca się w jego kierunku.

Lama wskazuje palcem tron i ciało Dalajlamy: wczoraj twarz *Kunduna* była zwrócona na południe; dziś jego twarz zwrócona jest w innym kierunku, to chyba północny wschód...

Lama podchodzi do zmarłego i z niezwykłą łagodnością poprawia jego głowę i na nowo ustawia ją twarzą do południa.

Świadcami sceny było dziesięciu mnichów, którzy ze wzruszenia i nieprzeciętności zdarzenia w zaaferowaniu kłaniają się przed tronem Dalajla-

¹³ Ostatni ślad istnienia VI Dalajlamy Działmanga Gjatso (1683–1706) datuje się na 14 listopada 1706 roku.

¹⁴ W regionie Tsongon (Kokonor w jęz. mongolskim), na północnej granicy terytorium Tybetu, znajduje się stosunkowo mało zasolone jezioro o powierzchni 4500 km² i obwodzie 2200 metrów, położone na wysokości 3200 metrów. Chińczycy, łowiąc w nim aż do 5 tysięcy ton karpia rocznie, praktycznie całkowicie pozbawili je ryb. Od 1949 roku jezioro to obniżyło swój poziom o ponad 3 metry.

¹⁵ Letnia rezydencja Dalajlamów w pobliżu Lhasy, założona przez VII Dalajlamę. Nazwa ta oznacza „Ogród Pełen Klejnotów” – przyp. red.

¹⁶ Kwadratowy tron wykonany jest z połączanego drewna, ma około 2 metrów wysokości, podtrzymuje go 8 wyrzeźbionych w drewnie lwów, po dwa w każdym rogu.

Biografia Dalajlamy

my. Dziesięciu mnichów przypomina sobie również dokładnie, że wieczorem poprzedniego dnia Neczung po raz kolejny wszedł w trans i właśnie wówczas głowa zmarłego zwróciła się na wschód. Tego ranka natomiast, w czasie kolejnego transu Kutenli, głowa Dalajlamy po raz kolejny uparcie wskazywała na wschód i północny wschód Tybetu.

Gdy nadchodzi noc, tysiące osób w mieście zatopionych jest w modlitwach. Zwarty tłum gromadzi się przy głównym wejściu do świątyni.

O godzinie 6 rano drzwi Norbulingki otwierają się...

Mieszkańcy Lhasy przechodzą przed ciałem zmarłego władcy, składają u jego stóp pokłony oraz *khataki*, białe jedwabne szarfy – jest to sposób oddania najwyższej czci zmarłemu. Następnie wychodzą z oczami pełnymi łez.

I oto wydarza się niemożliwe.

Jeden z placów Lhasy, na którym zazwyczaj ministrowie, funkcjonariusze państwowi i religijni dygnitarze przemawiają do swego narodu, wrze od pogłosek.

Tak oto pojawia się w umysłach wielu widmo otrucia i czarnej magii: *Kundun* został zamordowany!

Wznoszone są prośby do bóstw o interwencje i ukaranie sprawców tej ohydnej zbrodni, wszyscy zadają sobie pytanie, co wydarzyło się w dniach poprzedzających śmierć Thubtena Gjatso, trwają konsultacje z lamami.

Zaczyna się sprawdzanie i porównywanie wszystkiego tego, co dzieli i łączy najwyższych zwierzchników linii *Gelug*¹⁷. Waży się szanse, które

¹⁷ W buddyzmie tybetańskim istnieją cztery szkoły. Pierwszą z nich jest linia Njingma, szkoła nazywana „Szkołą Starych”, założona w VIII wieku. Gromadzi ona najstarsze teksty wprowadzone do Tybetu przez Padmasambhawę. Obecnie szefem tej linii jest Jego Świątobliwość Penor Rinpoche. Drugą szkołą jest linia Sakja, nazywana tak od nazwy klasztoru położonego na wschodzie Tybetu. Została założona w XI wieku przez Konczonga Gjalpo. Dzięki wsparciu Mongołów sakjapowie dominowali politycznie w Tybecie w XIII wieku. Obecny szefem linii jest Jego Świątobliwość Sakja Trizin. Trzecią szkołą buddyzmu tybetańskiego jest linia Kagju, „Linia Ustnego Przekazu”, która pojawiła się w XI wieku i rozgałęziła na dwanaście różnych odłamów, w tym tradycję Karma-Kagju, założoną przez I Karmapę Dysum Czienpę (1110–1193). Szkoła odgrywała znaczącą rolę aż do

Prześladowcze wizje

poszczególni z nich mogą mieć, aby objąć stanowisko regenta, gdyż w obecnej sytuacji, w oczekiwaniu na ponowną inkarnację Dalajlamy, jeśli ten zdecyduje się powrócić, ktoś musi nim zostać.

Inne pogłoski mówią o drugiej hipotezie: a jeśli *Kundun* zdecydował się więcej nie reinkarnować?

Naród zgromadził tak wiele negatywnej *karmy*... wszystko jest przecież możliwe.

Czy wielu zatem jest niegodnych powrotu Dalajlamy?

Kolejne ważne wydarzenie miało miejsce następnego dnia w okolicach godziny 16...

Pewien lama z klasztoru Namgjal opuszcza Norbulingkę i podąża drogą, która prowadzi do Czakpori¹⁸, Instytutu Medycyny Tybetańskiej, a następnie do Szöl¹⁹, wioski na zboczach Potali, w której mieszka u swej ciotki.

Lama musi przejść na swej drodze przez jeden z placów stolicy; nie śpieszy mu się – i on odda hołd zmarłemu Dalajlamie. Oczywiście wie o wszystkich krążących pogłoskach, ale jest daleki od zwracania na nie większej uwagi, woli utrzymać dystans wobec całego zamieszania panującego w stolicy.

XVII wieku. Obecnie jest dwóch kandydatów na przywódcę szkoły Kagju, którzy rywalizują o tzw. Czarną Koronę, symbol autorytetu wśród kagjupów: Jego Świątobliwość Urdzien Trinlej Dordże i Jego Świątobliwość Trinlej Taję Dordże. Kwestia ta nadal dzieli Tybetańczyków. Czwartą szkołą jest linia Gelug, „Szkoła Cnotliwych”. Została ona założona w XV wieku w wyniku reform przeprowadzonych przez Tsongkhapę (1357–1419): wewnętrzne walki oraz związki z Mongołami pozwoliły przedstawicielom szkoły wznieść się na szczyty władzy politycznej w połowie XVII wieku. Dalajlama i Panczenlama wywodzą się właśnie z tej szkoły, jednak ani jeden, ani drugi nie są jej duchowymi przywódcami, czyli *ganden tripa*.

¹⁸ Pierwsza szkoła medyczna założona przez V Dalajlamę. Najpierw jej siedziba znajdowała się w Dapung, następnie została przeniesiona do szkolno-szpitalnego kompleksu monastycznego nazywanego Czakpori, „Żelaznym Wzgórzem”. Czakpori stało się ośrodkiem medycznym znanym poza granicami Tybetu. Uznanie w całej Azji Środkowej zyskali wybitni lamowie-lekarze wywodzący się właśnie z tego ośrodka. Sangdzie Gjatso, regent V Dalajlamy, z pewnością najbardziej wpływową osobą w Tybecie w tamtej epoce, postanowił, że od tej chwili każdy klasztor będzie w swych murach gościł przynajmniej jednego lamę-lekarza wykształconego w Czakpori. Był to początek „opieki zdrowotnej” w Tybecie.

¹⁹ Miasteczko to już nie istnieje, zostało zburzone przez chińskich okupantów.

Biografia Dalajlamy

Nagle wiatr się podnosi i wszystko wiruje, w oddali tężeje mgła. Zawieszona w połowie ośnieżonych szczytów zniekształca znacznie perspektywę, oferując balet cieni i światła.

Przestrzeń pęka, burza grzmi, a niebo rozświecłają pioruny. Powstaje niewiarygodna wrzawa.

Dla Tybetańczyków życie może być czasami równie gwałtowne, jak burza, która tej zimy przechodzi z furją nad szczytami gór. Czasami jawi się ono w równie kolorowej formie jak ta tęcza, która wyłania się nagle z mgielnej czapy tuż ponad dachami Potali.

Na placu szaleje wiatr, jest tłum i nasz lama, zatopiony w medytacji. Jest on jedynym świadkiem wspaniałego widowiska: nagle na ułamek sekundy słoneczne promienie padają na dywan lwich paszczy, który ni stąd, ni zowąd pojawia się we wschodniej części placu.

Cóż za szczęśliwa wróżba!

Za życia XIII Dalajlame miał trzech faworytów: Saronga, Lungsara i Kunpelę.

Z całej trójki Sarong był z pewnością najbliższy tybetańskiemu władcy. Wspólnie przeżyli dwa wygnania, był też przy nim, gdy w 1913 roku Tybet ogłosił swą niepodległość. Od tamtego czasu Dalajlama wspólnie z Sarongiem starali się, aby społeczeństwo tybetańskie szło w kierunku rozwoju. Chcieli, żeby Tybet dołączył do międzynarodowego Związku Poczтового²⁰,

²⁰ Pierwszy urząd pocztowy został otwarty 7 lipca 1903 roku w Khamba Džong, na zboczach doliny Czumbi, na wysokości ponad 4500 m, w czasie wyprawy brytyjskiej dowodzonej przez pułkownika Francisa Younghusbanda. Tego samego roku zostaje otwarty drugi urząd pocztowy w Tuna. Urzędy te używają znaczków Indii Brytyjskich z wizerunkiem królowej Wiktorii, na stemplach pocztowych można przeczytać: „Temporary POD”. W latach 1910–11 Imperium Mandżurskie postanowiło stosować istniejące chińskie znaczki pocztowe. Ich nominal zostaje zapisany w trzech językach: chińskim, tybetańskim oraz angielskim... Za panowania Thubtena Gjatso, XIII Dalajlame, znaczki tybetańskie używane są jedynie wewnątrz Tybetu. Na przykład list wysyłany z Lhasy za granicę przechodził przez pocztę indyjską, która przyklejała na nim swoje własne znaczki. Mimo że linie telefoniczne były rzadkością w tamtym czasie, jedna z nich łączyła Potalę z urzędem pocztowym w Lhasie, zbudowanym w jednym z pomieszczeń klasztoru Tengjeling, zburzonym częściowo przez Mandżurów w 1912 roku.

Prześladowcze wizje

myśleli o wyprodukowaniu w Indiach maszyny do pisania z tybetańską czcionką, wyobrażali sobie na ulicach Lhasy samochody, a także statki wyposażone w silniki pływające po tak wielu tybetańskich jeziorach. Na próżno! Polityka modernizacji, którą rozpoczął XIII Dalajlama, nie powiodła się, stając wobec nierozwiązywalnego problemu: wpływie na posunięcia rządu trzydziestu tybetańskich rodzin, które systematycznie hamowały wszelkie próby reform. Rodziny te trzymały w szachu wielu ministrów w rządzie i w ten sposób miały możliwość obsadzenia kluczowych stanowisk w państwie swoimi ludźmi. Rodziny te dysponowały również przywilejem roszczenia sobie praw do co najmniej jednego *tulku*, co umożliwiało im kontrolę nad klasztorami i dystryktami, które od nich zależały. Podsumowując, poza małymi wyjątkami, rodziny te miały tendencję do mylenia pieniędzy państwa z ich własnymi i czerpania korzyści z wszystkiego, co dotyczyło nauk Buddy.

Jeśli chodzi o Dordże Tsegjal Lungsara, jego wielkim marzeniem było od zawsze wejść do grona doradców Dalajlamy. Aby to osiągnąć, wszystkie sposoby były dobre. Obejmując funkcję sekretarza stanu do spraw finansów, staje się inspiratorem plotek o możliwym zamachu stanu, którego sprawcą miałby być Sarong. Dalajlama był wówczas zmuszony osobiście interweniować, aby uspokoić atmosferę. W tamtym czasie taka oto piosenka śpiewana była na ulicach Lhasy:

*O czym myślą
Ministrowie, gdy sprawują urząd?
Nie mogą uciąć korzenia,
Więc zadawałają się jedynie
Obcinaniem zbędnych gałęzi!*²¹

Przeświadczony o tym, że ma wolne pole do działania, Lungsar postanawia rozprawić się z korupcją w społeczeństwie tybetańskim. W bardzo zjadliwym raporcie proponuje nie tylko rozszerzenie i zwiększenie podatku na sól i skóry, ale również obłożenie stałym podatkiem w wy-

²¹ Rok 1922... Piosenka mówi o tym, że to Tsarong (korzeń), a nie młodzi generałowie (zwykle gałęzie) powinien być usunięty. Generałowie brali udział w protestach, które miały na celu poparcie faworyta i przyjaciela Dalajlamy.

Biografia Dalajlamy

sokości 5% towarów wymienianych na granicy tybetańsko-indyjskiej²². Oskarża również o przestępstwa podatkowe trzy największe klasztory z linii Gelugpa: Drepung, Ganden i Sera oraz Taszilhunpo, klasztor Panczenlamy²³.

Skandal wybucha, gdy Dalajlama, popychany przez swego nowego męża opatrnościowego, prosi IX Panczenlamę Czöki Njime²⁴ o wzięcie udziału w wydatkach związanych z konfliktem z 1912 roku przeciwko Imperium Mandżurskiemu, które to doprowadziło Tybet rok później do uzyskania niepodległości. Dodatkowo wymaga od rady *khenpów*, administracji Panczenlamy, udziału w wydatkach na wojnę tybetańsko-brytyjską z 1888 i 1904 roku w wysokości 30 ton ziarna zbóż.

Ten kolejny już kryzys między dwoma autorytetami duchowymi tej samej linii doprowadza 15 listopada 1923 roku do ucieczki Panczenlamy.

Polityka przedsięwzięta przez Lungsara, której towarzyszy błogosławieństwo Dalajlamy oraz wygnanie Panczenlamy, będzie, niestety, zapowiedzią jednego z najbardziej tragicznych rozdziałów w historii Tybetu... Nie ten jeden raz Thubten Gjatso pochylił się nad losem, który dotknął jego czterech poprzedników²⁵ z ubiegłego wieku: ich przedwczesną śmierć widział jako zatruty owoc korupcji i walki o władzę pomiędzy regentami, zwierzchnikami religijnymi i arystokracją.

²² Negocjacje dojdą do skutku dopiero w 1929 roku.

²³ W linii Gelug Dalajlamowie są zawsze blisko związani z Panczenlamami. W Szigatse, w prowincji Tsang, na zachód od Lhasy, I Dalajlama Gendyn Drub (1391–1474) ufundował klasztor Taszilhunpo i został jego pierwszym zwierzchnikiem. Prawie trzy wieki później, w 1600 roku, zwierzchnikiem Taszilhunpo zostaje Lobsang Czöki Gjaltsen (1570–1662), który będzie odgrywał decydującą rolę w uznaniu Lobsanga Gjatso za V Dalajlamę. Oboje bardzo się szanowali, do tego stopnia, że Wielki Piąty uznawał Lobsanga Czökji Gjaltsena za swego opiekuna i przekazał jemu i jego trzem poprzednim inkarnacjom tytuł Panczenlamy. Zostając IV Panczenlamą, Lobsang Czöki Gjaltsen, zwierzchnik klasztoru Taszilhunpo, stał się jednym z największych autorytetów duchowych linii Gelug. Nie posiada on wprawdzie żadnej władzy świeckiej, natomiast, jeśli żyje, spoczywa na nim obowiązek wskazania inkarnacji kolejnego Dalajlamy po śmierci poprzedniego. Jego postać jest zatem szczególnie istotna w historii Tybetu.

²⁴ Urodził się w roku 1882, w roku śmierci swego poprzednika, jego matka była pasterką, a ojciec pozostał nieznanym.

²⁵ IX Dalajlama, Lungtog Gjatso, zmarł w wieku 9 lat, X Dalajlama, Tsultrim Gjatso, w wieku 21 lat, XI Dalajlama, Cziedrup Gjatso, w wieku 18 lat, XII Dalajlama, Trinlej Gjatso, w wieku 19 lat.

Prześladowcze wizje

W chwili śmierci XIII Dalajlamy w 1933 roku IX Panczenlama i setka jego zwolenników schronili się w północnych Chinach. Dotarli tam przez Mongolię w roku 1925, w roku, w którym Tsarong zdecydował się zejść z pełnej intryg tybetańskiej sceny politycznej.

To właśnie w roku 1925 pojawia się na tejże scenie trzeci z doradców XIII Dalajlamy: Thubten Gjatso przekazał swemu nowemu sprzymierzeńcowi politycznemu, mnichowi Thubtenowi Kunpeli, odpowiedzialność za jeden z departamentów – *Drubszi Lekung*. Departament ten został właśnie stworzony i łączy sprawy związane z finansami²⁶, wojskowością oraz z małą centralą hydroelektryczną położoną na przedmieściach Lhasy w Drapczy²⁷.

Dzięki Kunpeli Lhasa zaczyna powoli się elektryfikować. Wyposażony w niezwykłą inteligencję mnich wspina się szybko po stopniach władzy i staje się niebawem trzecim, ostatnim z faworytów tybetańskiego władcy.

Lungsar czuje do niego oczywiście wielką nienawiść; wie, że jego prestiż zależy tylko i wyłącznie od przychylności Dalajlamy i że w tej nowej dla niego sytuacji nie ma miejsca dla dwóch faworytów o tak nienasyconych ambicjach.

Kunpela posiada pewną przewagę nad swoim rywalem: swój status religijny.

W każdym razie mnich osiąga sukces: bardzo często przemieszcza się jednym z dwóch samochodów Dalajlamy: austinem A-40 i dodge'em. Mieszkańcy Lhasy bardzo często wypatrują mknących pojazdów, aby w geście pozdrowienia móc pokazać kierowcy język²⁸.

²⁶ Pierwsze grawerowane monety pojawiły się w Tybecie w 1926 roku. W pierwszych banknotach używano do oznaczenia daty kalendarza tybetańskiego, w którym za rok pierwszy uznawany jest rok 254 przed Chrystusem. Zapis na banknocie mówił, iż jest to rok powstania pierwszego tybetańskiego rządu. Według innych źródeł rok ten jest rokiem urodzenia To To Ri, króla Tybetu z dynastii Jarlung. Legenda mówi, że był to również rok, w którym spadły z nieba pierwsze buddyjskie pisma. Kolejne oznaczanie dat odpowiada cyklowi 60 lat, *rab bjung*, które zostało zapoczątkowane rokiem 1027 po Chrystusie, w roku tym została wprowadzona do Tybetu Tantra Kalaczakry.

²⁷ W Drapczy istnieje dziś jeden z najcięższych chińskich obozów reedukacyjnych w Tybecie, nazywany obozem nr 1.

²⁸ Rzeczywiście, w Tybecie istnieje zwyczaj pokazywania języka w geście pozdrowienia, tak aby pokazać, że nie szczeniła go żadna nieprzychylna drugiej osobie modlitwa.

Biografia Dalajlamy

Wszystkie te kolejne wydarzenia sprzyjały Czang Kaj-szekowi i Kuomintangowi, nacjonalistycznemu ugrupowaniu chińskiemu. Ale obecność Czöki Njimy na terytorium chińskim – cóż za gratka! Nawet pogrążone od ponad dziesięciu lat w anarchii Chiny mogą z tego faktu odnieść korzyść.

Tak też się stanie.

W tamtych czasach, aby zdestabilizować Tybet, wystarczyło w zasadzie zagrać na rywalizacji między Potalą i Taszilhunpo, między Dalajlamami a Panczenlamami.

Historia jest ciąglem powracaniem do tego, co kiedyś już się wydarzyło. W tej sprawie na Lungsarze cięży brzemienna w skutki odpowiedzialność...

Niestety, Tybetańczycy uświadomią to sobie dużo później.

21 grudnia 1933 roku, cztery dni po śmierci Thubtena Gjatso, Zgromadzenie Narodowe Tybetu zbiera się w obecności *ganden tripy* Dziampa Czödraka, *kaszagu*, ministrów, posłów, wysokich dygnitarzy klasztornych, w tym tych z Drepung, Ganden i Sera, i tych wszystkich, którzy mają znaczenie w Tybecie.

Los chce, aby pojawiło się na nowo zgubne widmo Lungsara, byłego faworyta Dalajlamy, odsuniętego na korzyść Kunpeli: pierwszy z nich ostrzy broń okrutnej zemsty. Ten ostatni, na którym ciąży straszne podejrzenia, postanawia wycofać się... Jeszcze poprzedniego wieczoru najbardziej wpływowi członkowie rządu próbowali wpłynąć na zmianę jego decyzji.

Ostatecznie Zgromadzenie Narodowe przekaze tymczasowe sprawowanie władzy kolegium, w skład którego wejdą: Langdun, minister w rządzie i bratanek zmarłego Dalajlamy, oraz trzej *kalon*²⁹ – ministrowie. W ten sposób od *kaszagu* i od jego czterech członków, jednego mnicha i trzech osób świeckich, zależne są dwa biura: sekretariat (Jig-Tsang) i biuro spraw finansowych (Tse-Kang). Pierwsze z nich kierowane jest przez czterech mnichów, którzy pod bezpośrednim zwierzchnictwem

²⁹ Chodzi o *kalonów*: lamę Gendyn Czödara, Trimön Norbu Langjale – nazywanego również Norbu Langczen – i Ngandżugpę.

Prześladowcze wizje

Dalajlamy zajmują się kwestiami natury religijnej. Drugim biurem kierują cztery osoby świeckie zajmujące się wszelkimi kwestiami świeckimi państwa. Zgromadzenie Narodowe zbiera się natomiast zgodnie z trzema różnymi procedurami. Gdy zbiera się w sposób zwyczajny, składa się z dwudziestu osób: ośmiu członków Jig-Tsang i Tse-Kang, reprezentantów trzech wielkich klasztorów w pobliżu Lhasy – Drepung, Ganden i Sera – i osób świeckich. Jeśli debata dotyczyć ma spraw bardziej szczegółowych. Zgromadzenie poszerza się o kolejne dziesięć osób. W kwestiach najwyższej wagi zwoływana jest sesja nadzwyczajna pod przewodnictwem Dalajlamy, a w razie jego nieobecności przewodniczy jej regent lub kolegium. Zgromadzenie plenarne liczy około czterystu osób.

Wszyscy ci ludzie będą debatować wiele dni nad przyszłością kraju i wskażą regenta, na którym spoczywać będzie odpowiedzialność za zachowanie bezpieczeństwa w czasie bezkrólewia do czasu znalezienia dziecka – inkarnacji XII Dalajlamy. Konstytucja przewiduje przekazanie świeckiej władzy Dalajlamie w dniu jego osiemnastych urodzin, oczywiście pod warunkiem, że dożyje tego wieku.

Podczas gdy naród pracuje w pocie czoła, politycy, szlachta i wysocy rangą przedstawiciele duchowieństwa toczą pojedynki podczas obrad Zgromadzenia: dyskutują, sprzecają się, wzajemnie obrażają... Każdy z nich widzi przede wszystkim swój własny interes. Trzeba przyznać, że ich myśli nie biegną wcale ku dobru tybetańskiego społeczeństwa.

Po raz kolejny na ustach wielu pojawia się imię Kunpeli, ostatniego faworyta Dalajlamy, tego, który w przededniu śmierci władcy cieszył się jego największym zaufaniem. Ale jeśli rzeczywiście stoi on za jego śmiercią i to on go otrul?

Zgromadzenie Narodowe wrze.

Niektórzy jego członkowie postanawiają wysunąć swe pionki w tej grze: dlaczego nie miano by wybrać dwóch ministrów? Jeden z nich reprezentowałby arystokrację, a drugi klasztory.

Premier Langdun zastanawia się – nie chce naruszyć zasady regencji i pragnie z całą stanowczością działać w zgodzie z Konstytucją zredagowaną przez Wielkiego Piątego Dalajlamę.

W ogólnym zamieszaniu jakiś bliżej nieznany osobnik przedstawia pomysł, aby powierzyć regencję pewnemu mnichowi, wprawdzie nie mającemu

Biografia Dalajlamy

nemu, ale pełnemu erudycji: ganden tripa Dziampa Czodrak wydaje się być stworzony do objęcia rządów w zaistniałej sytuacji.

Stary mnich, szef linii Gelug i osoba bliska XIII Dalajlamie, natychmiast odrzuca tę propozycję: ganden tripa ma 80 lat i może nie sprostać tak ważnemu zobowiązaniu, zważywszy na jego wiek!

A Lungsar?

Mówią o nim, że jest zbyt modernistyczny, zbyt bliski Sowietom i chińskiemu komunizmowi.

Podobno przyjął nawet pewne sumy pieniędzy od emisariuszy Borodina, wysłanników z Moskwy do Kantonu, i pewnego Chińczyka o imieniu Zhou Enlai³⁰; marzy o potężnej i nowoczesnej armii, która zdołałaby zachwiać ich przywilejami. Chce również stworzyć szkołę wojskową w Kham³¹, w której uczyliby rosyjscy instruktorzy.

W tych dniach w tybetańskim Zgromadzeniu Narodowym dyskusja jest zażarta, brutalna i nie widać jej końca: trwać będzie jeszcze wiele dni.

³⁰ Po zdradzie Gu-Shunzanga, szefa tajnej policji chińskiej *tewu*, w kwietniu 1931 roku powstaje specjalny komitet pod przewodnictwem Zhou Enlaia złożony z pięciu osób. Ma się zajmować reorganizacją tajnych chińskich służb specjalnych. Komitetowi przewodniczy Kang Sheng. Gu-Shunzang jest szanghajskim robotnikiem i członkiem Zielonych Brygad. W 1926 roku odbył staż w ZSRR. Od kwietnia 1927 roku jest też odpowiedzialny za służby specjalne pod przewodnictwem Zhou Enlaia. Zatrzymany w kwietniu 1931 roku, oddaje się do dyspozycji Kuomintangu i wydaje setki swoich towarzyszy. W 1931 roku jest członkiem egzekutywy Kuomintangu, następnie osobistym doradcą Czang Kaj-szeka. Wiosną 1932 roku staje na czele departamentu terrorystycznego „Niebieskie Kurtki”. Zdaniem niektórych został rozstrzelany przez nacjonalistów w 1935 roku wskutek wewnętrznych walk. Zdaniem innych egzekucja ta była jedynie maskaradą, a Gu z ukrycia dowodził później walką antykomunistyczną w Chinach i na Tajwanie. Zhou Enlai (1898–1976) wraz z Mao Tse-tungiem stał się współzałożycielem w 1921 roku KPCh. W latach 1949–1958 był ministrem spraw zagranicznych Chin, a następnie w latach 1949–1976 premierem. Uznanie zdobył za pracę nad zbliżeniem chińsko-amerykańskim.

³¹ Jedną z prowincji Tybetu, która obejmuje południowo-wschodnią część kraju. Pozostałe prowincje to: Amdo (północny wschód), U-Tsang (Tybet Centralny), Ngari (południowy zachód), Czangthang (północ).